

GELİBOLU ROMANINA POSTMODERNİZM AÇISINDAN BAKIŞ*

Recep Duymaz**

Özet: Postmodernizm, II. Dünya Savaşı'ndan sonra, önce Amerika, sonra Avrupa ülkelerinde görülmeye başlanan bir düşünce hareketidir. Önceleri mimarlıkta karşımıza çıkan bu hareket, zamanla diğer güzel sanat dallarını da etkilemeye başlamıştır. Edebiyat da kuşkusuz onların arasındadır.

Buket Uzuner'in *Gelibolu* romanı, postmodern tarzda yazılmış bir edebiyat eseridir. Eser, Yeni Zelandalı Viki'nin, dedesi Alistair John Taylor'ın I. Dünya Savaşı'nda İngiliz askerleriyle beraber Gelibolu Cephesi'nde Türklere karşı savaşırken ölmediğine dair tahminini ve bu tahmini doğrulamak amacıyla bölgeye gelerek yaptığı araştırma gezisini roman diliyle anlatan bir metindir. Yazar, bu olayı postmodern bir kurmaca öyküyle dikkatlere sunmuştur.

Gelibolu romanı, postmodern tarzda yazılmış tarihsel bir roman olmakla beraber, postmodernizmin daha çok edebiyat eserlerinde karşımıza çıkan dağınıklık, bulanıklık ve absürde kaçan bazı özelliklerinden/kusurlarından arınmış dilsel bir yapıdır. Çalışmamızda bu dilsel yapının kendi içinde uyumlu bir bütünlük arz eden olay örgüsünü, bu olay örgüsünün söz konusu akımla münasebetini, okuyucunun ilgisini sürekli canlı tutan akışını ve anlamlı iletisini öne çıkarmaya çalışacağız.

Anahtar kelimeler: Modernizm, postmodernizm, roman, tarihsel roman, ileti.

AN OUTLOOK OVER GELİBOLU THROUGH POSTMODERNİSM

Abstract: Postmodernism is a movement of thought which was first seen after World War II in the United States of America and then in the European countries. This movement first appeared in architecture started to influence other branches of fine arts in time and literature is no doubt among them.

Buket Uzuner's novel *Gelibolu* is a work of literature written in the postmodern mode (style). The novel is a text which narrates the New Zealander Viki's guess at the survival of

* Bu makale, Ege Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı ile Amerikan Kültürü ve Edebiyatı bölümlerinin 29 Nisan - 1 Mayıs 2009 tarihleri arasında düzenledikleri "Redefining Modernism and Postmodernism" konulu uluslararası sempozyumunda bildiri olarak sunulmuştur.

** Prof. Dr., Trakya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

the Turks at the Gallipoli front and her journey of research which she took by going to the scene in order to justify her guess. The writer has put this incident into the consideration of readers with a postmodern fictional story.

Besides being a historical novel written in the postmodern style, the novel has a linguistic structure which is removed from some of the untidy, blurred characteries/faults of postmodernism that are mostly seen in literary works. In our study, we try to emphasize this linguistic structure's plot which presents a harmonic chosen within itself, the relationship of this plot the mentioned movement, the course of the narrative which constantly holds the attention of the reader and its meaningful message.

Keywords: *Modernism, postmodernism, novel, historical novel, message.*

GİRİŞ

Gelibolu romanı, postmodern tarzda yazılmış tarihsel bir romandır. Romanın çözümlenmesine geçmeden önce, modernizm, postmodernizm ve postmodern dönemde yazılmış tarihsel romanın konumu üzerinde kısaca durmamız uygun olur.

Modernizm, XVIII. yüzyılda Aydınlanma hareketiyle başlayıp gittikçe yaygınlaşan ve etkileri II. Dünya Savaşı yıllarına kadar devam eden bir düşünce hareketidir. Temelleri akıl, bilim ve ilerlemedir. Modernizme göre insan, akıyla dünyayı algılayabilir, bilimi teknolojiye uygulayarak gündelik hayat ile çalışma hayatını kolaylaştıran aletler yapabilir ve bütün bunların sonunda doğayı denetimi altına alarak daha ileri, huzurlu ve güvenli bir hayata kavuşabilir. Buna göre modernizm, insanlığa ilerleme, barış, huzur ve mutluluk vadeden bir Avrupa projesi olarak karşımıza çıkmıştır.

İnsanlık, yirminci yüzyılın ilk yarısında iki büyük savaşı yaşadıktan sonra, yüz yılın ortalarına geldiğinde modernizmin vaat ettiklerini büyük ölçüde gerçekleştiremediğini görmüştür. Bu durum karşısında önce Amerika, sonra Avrupa ülkelerinde bazı bilim ve düşünce adamları, modernizmi sorgulamaya başlamışlardır. Bu sorgulamalarda modernizmin temelleri, vaat ettikleri ve bunları gerçekleştiremeyişinin sebepleri üzerinde durmuşlardır. Bu sorgulamaların sonunda modernizm, ontolojik ve epistemolojik olarak postmodernizmi belirlemiştir.

Buna göre postmodernizm, II. Dünya Savaşı'nı takip eden yıllarda önce Amerika, sonra Avrupa ülkelerinde görülmeye başlayan bir düşünce hareketidir. Hâkim özelliği, *Aydınlanma*'yla ortaya çıkan modernizmin temellerini sorgulamak, onun getirdiği düşünce çerçevesini genişletmek ve daha da ileri giderek onu aşmak çabasıdır. Postmodernizm, "... duyarlık, güdü, itilim, inanç ve hayal gü-

cüne sahip bir insan anlayışıyla varlığa yönelir ve bu radikal insansal tavırla moderniteye karşı köktenci bir tepkiyi bilim sanat anlayışında ortaya koyar.”¹ İlk etkileri mimarlıkta görülmekle beraber zamanla güzel sanat dallarından hemen hepsini etkileyen bu düşünce hareketi, günümüze kadar entelektüel ve akademik çevrelerin gündeminde kalmaya devam etmiştir.

Postmodernizmin Türk edebiyatındaki izleri, 1970’li yıllardan itibaren görülmeye başlamıştır.² Yaygın kanaate göre Oğuz Atay’ın *Tutunamayanlar* romanıyla başlayan bu izler, giderek çoğalmış ve o yıllardan itibaren günümüze gelinceye kadar bu düşünüşe uygun çok sayıda roman yazılmıştır.³ Türk edebiyatı tarihinde önceki dönemlerde yazılmış romanlardan hem içerik, hem biçim bakımından farklı olan bu romanlar, Batı’daki çağdaş kuramsal bilgilerle donatılmış uzmanlarca çözümlenmeyi beklemektedir.

TARİHE BAKIŞTAKİ DEĞİŞME

Tarih, bir kurum, toplum veya milletin geçmişine ait olayları, zaman ve yer göstererek anlatan bir bilim dalıdır. Modern anlayışa göre tarih, bir üst kültür disiplini. Bu anlayışın doğal bir devamı olarak padişahlar, sultanlar, krallar, imparatorlar, imparatoriçeler, savaşlarda üstün başarı gösteren kumandanlar ve onların çevresinde geçmiş olaylar, tarihin öncelikle ele aldığı konulardır. Tarihçi, bütün bunları yazıya geçirirken müze, arşiv ve kütüphanelerde muhafaza edilen fermanlar, anlaşmalar, tapu kayıtları, mahkeme kararları ve daha başka çeşitli belgeleri kullanarak yazdıklarına bir gerçeklik ve inandırıcılık kazandırmaya çalışır. Modernizmin özelliklerinden biri olan hiyerarşik yapı, tarih disiplini içinde bütünüyle karşımıza çıkmaktadır.

Postmodern anlayışa göre ise tarih, bir üst kültür disiplini olmasının yanında, popüler kültür unsurlarını da kapsayan bir alandır. Dönemin evlenme, doğum, ölüm, cinsellik, hastalık, eğlence ve gündelik hayatın daha başka eylemlerinin anlatımı da tarihin kapsamı altına girer. Üstelik bunları anlatan tarihçi, yazdıklarının doğruluğunu müze, arşiv ve kütüphanelerde saklanan belge ve kaynaklara dayanarak ispatlamak gereğini de artık duymaz; çünkü tarihçiler arasında bile kaynaklardan çoğunun şu veya bu şekilde yanlış, eksik, önyargı veya çıkar kaygısıyla ortaya konulduğuna dair görüşler vardır.

“Tarih çalışmasının hayatiyetini sonuna kadar koruyabilmesi için, onun temelindeki bu ikiliği kabul etmek şarttır – bunun mantıksal tutarlılık adına be-

deli ne olursa olsun. "Tarih için tarih" çalışması eski zamanlara duyulan me-
raktan ibaret değildir. Yok olup gitmiş çağlar üzerine düşünmekle insanlık bi-
lincimizi zenginleştiririz; ayrıca tarihin yeniden yaratılması her zaman hayali-
mizde bir yer tutacak, bu haliyle hem yazara, hem de okura, başkalarının ya-
şadığını zihninde canlandırarak hissetme imkânı sağlayacaktır."⁴

Gittikçe yaygınlaşan postmodernizmin önelediği çoğulculuk,
bir aradalık ve popülerlik, az yukarıda ancak birkaç tanesini sırala-
yabildiğimiz anlatıları, okuyucunun gözünde hoş görülebilir ve ka-
bul edilebilir bir duruma getirmiştir.

Bu anlayışa göre postmodern dönemde tarih, giderek bir edebi-
yat türü olan romana yaklaşmıştır, diyebiliriz

Postmodern dönemde Türk edebiyatında birey, aile ve toplum
konularının yanında tarih romanları da yazılmaya devam etmiştir.
Bu dönemde yazılan tarih romanlarını kurgu ve anlatım özellikleri
bakımından şöyle sınıflandırabiliriz:

- 1) Zamandizinsel/kronolojik sıraya dayalı romanlar
- 2) Modernist kurguya dayalı romanlar
- 3) Postmodern kurguya dayalı romanlar⁵

Gelibolu, bunlardan üçüncüsüne giren bir romandır.

KONUSU

Gelibolu romanının konusu, Yeni Zelandalı Viki'nin, dedesi Alis-
tair John Taylor'ın I. Dünya Savaşı sırasında İngiliz askerleriyle be-
raber Gelibolu Cephesi'nde Türklere karşı savaşırken ölmediğine
dair tahminini doğrulamak amacıyla bölgeye gelerek yaptığı bir
araştırma gezisidir. Yazar, bu konuyu bir olay örgüsü içerisinde an-
latmıştır.⁶

OLAY ÖRGÜSÜ

Roman, çeşitli unsurların uyumlu bir şekilde bir araya gelmesi-
le oluşan bir "bütünlük" tür. Modern dönemde bu bütünlüğün en
önemli unsuru, "olay örgüsü"dür. İleride söyleyeceklerimize bir ze-
min oluşturmak amacıyla romanın olay örgüsünü dikkatlere
şöyle sunabiliriz:

2000 yılının bir Mart sabahında Çanakkale Millî Parkı'nda son
model bir cip, Anzak Koyu'na doğru ilerlemektedir. Genç bir turist
rehberi olan Mehmet, otuz yaşlarında sarışın bir yabancı kadını An-

zak Koyu'na götürmektedir. Cip koya vardığında sarışın, ince uzun, genç kadın cipten inip denize doğru yürür. Paçalarını dizlerine kadar sıvayıp bot ve çoraplarını çıkarır. Soğuğa aldırmadan su dizlerine varıncaya kadar çıplak ayakla denizde yürür. Sirtını denize, yüzünü karaya çevirir. Hemen önünde ise taşları yağmur suyuyla yıkanmış Anzak askerlerinin mezarları bulunmaktadır. Doğmak üzere olan güneşin ışıkları kadının yüzüne dokunduğunda kendi kendine bir şeyler mırıldandığı görülür. Belki bir dua, belki bir şarkı okumaktadır. Bir haftadır her sabah tekrarlanan bu tören, on dakika kadar devam etmektedir.

Yeni Zelandalı Alistair John Taylor, I. Dünya Savaşı'nda Çanakkale'ye gelmiş ve İngiliz askerleriyle Türklere karşı savaşmıştır. Savaşın sonradan kendisinden haber alınmamıştır. Ölenler ile yaralı olarak dönenlerin listelerinde de adına rastlanmamıştır. Genç adamın kayboluşunun esrarlı hikâyesi, aile bireyleri arasında nesiller boyunca bir sır olarak yaşamaya devam etmiştir. Sonunda, aynı aileye mensup olan bu genç kadın, daha fazla dayanamayarak dedesinin sırrını çözmek için Gelibolu'ya gelmiştir.

Turist rehberi Mehmet, Eceyaylası köyü muhtarına başvurup Yeni Zelandalı bir kadının önemli bir açıklama yapmak istediğini bildirir, bunun için köylüleri kahvede toplamasını ister. Köye vardıklarında kadının söylediklerini Mehmet, Türkçeye çevirir. Konuşmalarının ilerlediği bir sırada Atatürk köşesindeki bir fotoğrafın altında "Çanakkale Kahramanı Gazi Alican Çavuş" yazısını görür. Kadın, fotoğrafı işaret ederek "Ben, bu Alican Taylor'ın öz torunu oluyorum!" der. Köylüler şaşırır.

Gazi Alican Çavuş, oralarda Çanakkale Cephesi'nde savaşa katılmış, İngilizlere esir düşmüş, gördüğü işkencelere rağmen Türklere ilgili gizli bilgileri vermemiş bir kahraman olarak tanınır. Savaşın sonradan Eceyaylası köyüne sağ olarak dönebilen tek erkektir. Bununla beraber sağlığı bozulmuştur.

Onu bir taze mezar başında aklını kaybetmiş yarı baygın bir vaziyette bulup köye getiren Sünnetçi Mehmet'in kızı Meryem'dir. Gazi Alican Çavuş, Meryem'le evlenmiş, dört çocukları olmuştur. İlki daha bebekken ölmüş, Uzun, Bulut ve Beyaz adlarını alan diğerleri yaşamıştır.

Uzun ile Bulut okuyup İstanbul'a yerleşmişlerdir. Babası, Beyaz'ı Edirne Kız Öğretmen Okulu'na götürüp okutmak istemişse de annesi, kızlar okumaz, gelin olurlar, diyerek buna engel olmuştur. Gazi Alican Çavuş ise 1985 yılında ölmüştür.

Beyaz da annesine inat, aynı evde bakire olarak yaşamaya karar vermiştir.

Turist Rehberi Mehmet, Viki adlı bu Yeni Zelandalı kadının Ali-can Çavuş'un hayattaki kızı Beyaz Hala ile konuşmak istediğini söyleyince başta Eceyaylası köyü muhtarı olmak üzere köylülerden hiç kimse buna ihtimal vermez; çünkü Beyaz Hala yıllarca kimseye görüşmediği gibi evinden dışarı da çıkmamıştır. Nitekim birlikte evinin kapısına gittiklerinde Mehmet'i kapıdan azarlayarak kovar. Neden sonra Viki, kapıya yaklaşıp İngilizce kendisinin Alistair John Taylor'ın torunu olduğunu, görüşmek istediğini söyleyince kapı yavaş yavaş açılır ve Viki hemen içeri dalar...

Viki ile Beyaz Hala gün boyu içerde kalırlar; ancak akşamüzeri Viki, yüzü solgun ve vücudu yorgun olarak evden çıkar; kalmakta olduğu Dost Anzak Pansiyonu'na döner. İki gün yataktan kalkamayacak kadar hastalanır. Medya, bu magazin haberi yakalamak için bir Çanakkale gazisinin torunu olduğunu iddia eden Yeni Zelandalı bu kadının peşine çoktan düşmüştür bile...

Turist Rehberi Mehmet, müşterisi Viki'yi Beyaz Hala'nın hasta ettiğini düşünerek yine onun iyileştirmesi için yaşlı kadından yardım ister. Onu pansiyona getirir. O sırada Viki, yatağında kendinden geçmiş olarak uyumaktadır. Beyaz Hala yavaşça yanına gider ve koyu bir İngiliz aksanıyla evindeyken okumuş olduğu mektupları hastalanmadan önce iyi bir yere sakladığını umduğunu söyler.

Bunlar, üçü Alistair John Taylor'ın, üçü de Ali Osman'ın olmak üzere savaş yıllarında ailelerine gönderdikleri altı mektuptur. Mektupların metinleri romanın bu bölümünde verildikten sonra, Beyaz Hala, Viki'yi kendi evine götürür. Ona, savaş devam ederken dedesinin 15 Ağustos 1915 tarihinde yere yaklaşmış beyaz bir bulutun içinde nasıl kaybolduğunu ayrıntılarıyla anlatır. Dedesi o sis bulutunun içinden koşarak Türk tarafına geçerken beynine girmek üzere yola çıkmış bir kurşun, hedefine tam isabet edeceği anda ayağına takılan bir şey yüzünden yere düşmüştür. Ayağına takılıp yere düşmesine sebep olan şey, az önceki bir çarpışmada vurulmuş olup yerde yaralı olarak yatan Türk zabiti Ali Osman Bey'dir!..

Türk zabiti Ali Osman ile Anzak er Alistair John Taylor, iki gün iki geceyi oracıkta baş başa geçirirler. İkisi de yirmi yaşındadır. Sonunda Ali Osman ölür. Alistair John Taylor, onu mezara gömer. Mezarın başında ne yapacağını bilemediğinden şaşırılmış bir durumdayken Sünnetçi Mehmet'in kızı Meryem onu bulur, evine getirir. Alistair John Taylor Müslüman olur. Meryem, babasından öğrendi-

ği yolla onu sünnet eder!.. Onunla evlenir! O olağanüstü günlerde kimse onların hikâyesi üzerinde durmaz. Meryem, kocasına tutkuyla bağlanır. Kocası onun gözünde ve dilinde artık Alican Çavuş'tur. Yukarıda da söylediğimiz gibi dört çocukları dünyaya gelir. İlki daha bebekken ölür. Diğerleri Yeni Zelanda anlamına gelen Uzun, Bulut ve Beyaz adını alır.

O günlerde Beyaz Hala ile köylüleri rahatsız eden tek şey, Eceyaylası'na doluşan meraklı medya ordusudur. Onlardan bazıları işi, Beyaz Hala'yla röportaj yapabilmek için evine kapıdan, pencereden, hatta bacadan bile girmeyi isteyecek kadar ileri götürmüştür! Kendilerini Beyaz Hala ile görüştüreceği köylülere bir servet sayılabilecek miktarda rüşvet teklif edenler bile olmuştur; fakat o, bunlardan hiçbiriyile görüşmeyi kabul etmemiştir.

Tam o günlerde İstanbul'dan gelen bir avukat, işe el koyar. O avukat Beyaz Hala'nın kardeşi Bulut'un torunu Ali Osman Taylar'dır. Avukat basın mensuplarına Viki ile Beyaz Hala'nın 24 Nisan günü köy kahvesinde bir basın toplantısı düzenleyeceklerini, toplantıda her şeyi açıklayacaklarını bildirerek o güne kadar köyde ortahği biraz sakinleştirir.

Beyaz Hala'nın evinde kalmaya devam eden Viki, bir sabah uyandığında horozlar ötmeye devam etmektedir. Genç kadının canı kahve ister. O sırada Beyaz Hala, babasının hayatının son iki gününü birlikte geçirdiği, ölmesi üzerine onu kendi elleriyle mezara gömdüğü yakın arkadaşı Ali Osman'ın ailesiyle münasebetlerini anlatır. Ali Osman'ın babası, o daha asker olmadan ölmüştür. Annesi, kardeşi Salih ile İstanbul'da oturmaktadır. Meryem'in taktığı adla Alican Çavuş, beş yıl sonra Ali Osman'ın annesi Semahat Hanım'ı ziyarete gitmiştir. O yıllar, İstanbul'un İtilaf Devletlerince işgal edildiği yıllardır. İstanbul'da bir semtten bir semte gitmek işgalcilerin vizesiyle mümkündür. İşgal kuvvetleri arasında en çok zorluk çıkaranlar İngilizlerdir.

Beyaz Hala, Semahat Hanım'ın ölünceye kadar kendileriyle ilgilendiğini sevgiyle anlatır. Hatta kardeşi Bulut'u İstanbul'a getirtip o okutmuştur.

Beyaz Hala, Viki'yle konuşmalarında babasıyla ilgili bütün bilgilerini ona açıklar. Bununla beraber ondan babası hakkında gazete ve televizyoncu takımına tek kelime etmemesini sıkı sıkı tembihler; eğer onlara bilgi verirse "sevgi hakkı"nu helal etmeyeceğini ve ellerinin iki dünyada yakasında olacağını söyler.

Avukat Ali Osman, o günlerde Turist Rehberi Mehmet'le Beyaz Hala'yı ziyaret ederler. Söz yine Viki'nin dedesine gelir. Ali Osman, bu hikâyenin yaşı seksene dayanmış Beyaz Hala'nın bir uydurması olduğunu anlatır!.. Kendisi de bu masalı dinleye dinleye büyümüştür!..

Viki, bu sözlerden yıkılır. Umutları kırılır. Hayatını adadığı büyük dedesinin sırrını öğrenmiş olmasının sevinci kursağında kalır. Az sonra Turist Rehberi Mehmet evden ayrılınca, Ali Osman, onun yanında dedesinin sırrının açıklanmasını istemediği için öyle konuşmuştur!

Avukat, yapılacak basın toplantısında Beyaz Hala ile Viki'den bu hikâyenin bir yanlış anlamadan doğduğunu açıklamalarını ister. Uzun konuşmalardan sonra her iki kadın da bu fikri kabul eder.

Avukatın sözü üzerine Eceyaylası köyü kahvesinde 24 Nisan 2000 tarihinde düzenlenen basın toplantısına yerli yabancı birçok radyo ve televizyon muhabiri gelmiştir. Basın mensupları, Çanakkale gazisi Ali Can Çavuş'un torunu olduğunu iddia eden Viki'nin heyecan uyandıracak bir açıklama yapacağına dair bir beklentiye kapılmıştır; fakat toplantıda konuşan Ali Osman Taylar, Viki ve Beyaz Hala, Çanakkale Savaşı gazisi Ali Can Çavuş hakkında ortaya çıkan dedikoduların bir yanlış anlamadan ibaret olduğunu açıklarlar! Bu açıklama basın mensuplarının beklentilerine kuşkusuz hiç uymamıştır.

Avukat Ali Osman ile Viki sonraki sabah erkenden Anzak Askerlerini Anma Töreni'ne giderler. Törenden sonra Viki, artık Alican Çavuş'un mezarını görmeye hazır olduğunu söyler. Ali Osman onu, Eceyaylası köyü mezarlığına götürür. Mezarlıkta Alican Çavuş, Taylar ile Mülâzim Ali Osman Bey'in mezarlarının yan yana olduğunu görür.

Eceyaylası köyündeki görevinin tamamlandığını düşünen Ali Osman İstanbul'a, Viki de ülkesi Yeni Zelanda'ya artık dönme hazırlıklarına başlarlar. Bu iki uzak akraba, evlerine dönerlerken içlerinde dedelerinin sırrını çözmüş olmaktan gelen bir psikolojik rahatlığı duyar.

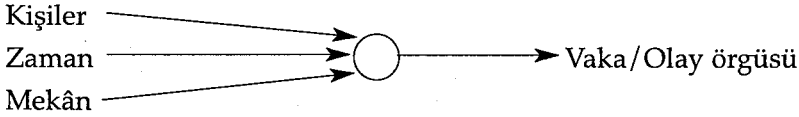
OLAY ÖRGÜSÜNE YAKINDAN BAKIŞ

Hikâye, roman ve tiyatro gibi bazı edebiyat türleri, bir "olay"ın anlatılması esasına dayanır. Bu tür edebiyat eserlerinde "olay örgüsü", kuşkusuz metnin bütünlüğünü sağlayan en önemli unsurdur.

Anlatıcı, kişiler, zaman ve mekân gibi türün diğer unsurları, hep onun etrafında döner; daha doğrusu onu dikkatlere sunmak için anlatıcı tarafından var edilirler:

Romanın unsurları arasındaki ilişkiler:

Buna göre modern dönemdeki romanın olay örgüsünü, belirli bir zaman ve mekân diliminde yaşayan kişilerden en az ikisinin karşılıklı münasebetleridir, şeklinde anlayabiliriz. Romandaki olay örgüsünü başta tarih bilimi olmak üzere diğer disiplinlerdeki olaylardan ayıran özellikler vardır. Onları şöyle sıralayabiliriz:

- 1) İtibarî/kurgusal olmak
- 2) Seçmeci olmak
- 3) Bir iletiyi/mesajı içermek

Modern dönemde yayımlanan romanlar, genelde bu özellikleri taşıyan bir olay örgüsüne dayalı olarak yazılmıştır. Buna göre bu dönemdeki romanlarda olay örgüsünün esası, okuyucuya "makûl" gelmesidir. Olay örgüsünün okuyucuya "makûl" gelmesi, onun beğenisini kazanması, kuşkusuz anlatıcının becerisine ve yetkinliğine bağlıdır.⁷

Postmodern dönemdeki romanın olay örgüsünde ise, bir çözülme ve gevşeme görülmektedir. Bu çözülme ve gevşeme bazen romanda onun iyice kısaltılması, geriletilmesi, bazen ona olağanüstü tesadüf, mucize ve abartı gibi mitik unsurların katılıp daha da dağınık ve karmaşık bir duruma getirilmesiyle karşımıza çıkmaktadır.

Biz burada *Gelibolu* romanının "olay örgüsü"ne daha yakından bakacak ve ondaki postmodernizmin başlıca özelliklerini ortaya koymaya çalışacağız.

1. KURGU OLDUĞUNU BİLDİRMEK

Yazar, daha başında romanda anlatılan olayın bir kurgu olduğunu açıkça bildirir: "Bu roman bir kurgu çalışmasıdır. Gerçekle benzerlikler, olsa olsa bir tesadüftür." (s. 8)

Gelibolu romanında anlatılan olay örgüsü, kuşkusuz "itibarî" bir "kurgu"dur. Kabul etmeliyiz ki bir edebiyat türü olan romanın an-

lattığı bu “kurgu”, modern dönemde tarih biliminin belgeye dayalı olarak anlattığı olaylarla her zaman örtüşmez(di); postmodern döneme gelindiğinde bu örtüşmezlik daha da ileri giderek absürdün sınırlarına kadar dayanmıştır.

Gelibolu romanı postmodern dönemde vücuda getirilmiş bir metin olmakla beraber, olay örgüsü kendi içinde tam bir bütünlük ve tutarlılık hâlinde dikkatlere sunulmuştur. Yeni Zelandalı bir asker olan Alistair John Taylor’ın İngiliz ordusunda gönüllü olarak savaşa katılması, Mısır’a geldiklerinde, İngilizlerin medeni bir Avrupa milleti olduklarına dair düşüncelerinin sarsılmaya başlaması, ailesine gönderdiği mektuplarında İngiltere hakkındaki düşüncelerinin değiştiğine dair satırlar yazması, Çanakkale’de Türklerle savaşa başladığında Gelibolu Harbi’nin kendi harbi olmadığını farkına vararak savaştan soğuması, Türklerle temasa geçtikten sonra onlara karşı içinde bir meyil uyanmaya başlaması, okuyucuya sanki düşünsel ve inançsal bir dönüşüme doğru psikolojik bir yolda ilerlemekte olduğunun birer göstergesi gibi gelir. Alistair John Taylor’ın bu dönüşümü, ustaca kurgulanan bir olay örgüsü içinde dikkatlere sunulmuştur.

2. RASTLANTIYA YER VERMEK

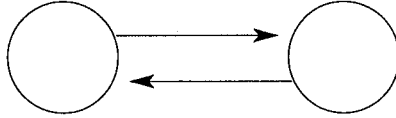
Modern romanın olay örgüsünde tasarımın/düzenlemenin esas olmasına karşılık, postmodern romanın olay örgüsünde rastlantıya/olağanüstü tesadüfe geniş yer verilir.

Gelibolu romanının olay örgüsünde Taylor’ın değişmesi, olağanüstü rastlantılara dayandırılmıştır. Bu değişme bütün psikolojik ve sosyolojik boyutlarıyla değil, olayın akışı içinde en dikkat çekici ve karakteristik olan olay parçaları seçilerek anlatılmıştır. Onlardan birisi, kuşkusuz Suvla Koyu’na inen beyaz bir buluttur. Kanaatimize göre romandaki olay örgüsünün en postmodern özelliği, bu beyaz buluta dayanır. Bu sebeple bizim de bu beyaz bulutu daha yakından görmemiz uygun olur.

Çanakkale Savaşları sırasında 15 Ağustos 1915 tarihinde Suvla Koyu’na beyaz bir bulutun indiği görülür. İngilizlerin 200 askerli Norfolk Taburu, bu sis bulutunun içinden geçerken kaybolmuştur. Savaştan sonra yapılan bütün araştırmalara rağmen bu taburdaki askerlerle ilgili herhangi bir bulguya rastlanamamıştır. Yalnız Alistair John Taylor, bu sis bulutunun içinden koşarak geçerken savaşmakta olduğu Gelibolu harbinin kendi harbi olmadığını farkına

varınca bu harpten bilinçsizce kaçmaya başlar. Kaçarken tesadüfen ayağına takılan bir şey yüzünden yere düşüverir. Bu düşme, onu mutlak bir ölümden kurtarmıştır; çünkü devam etmekte olan karşılıklı ateşte tam o sırada bir Türk askerinin silahından yola çıkan kurşun, onun beynine saplanmak üzeredir. Onu yere düşürerek kurşunun beynine saplanmasına engel olan şey, az önce bir kurşuna hedef olmuş Teğmen Ali Osman'ın yerde yatan yaralı vücududur!.. İki de yirmi yaşında olan Türk askeri Ali Osman ile Yeni Zelandalı Alistair John Taylor, iki gün iki geceyi orada baş başa geçirirler. Sonunda Ali Osman ölür. Alistair John Taylor, onu toprağa gömer. Mezarının başında ne yapacağını şaşırılmış bir hâldeyken Sünnetçi Mehmet'in kızı Meryem onu tesadüfen o hâlde bulur. Köyüne götürür.

İki askerın karşılaşması:

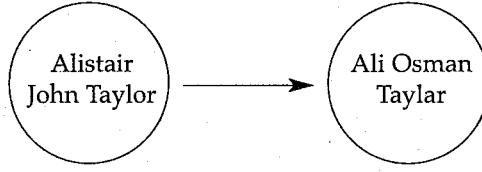

Alistair John Taylor   Mülâzim Ali Osman

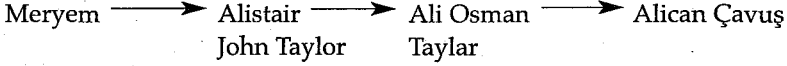
Romanın olay örgüsünde bu iki askerın cephede karşılaşma biçimi, modern edebiyat döneminin bir ürünü olan realizmin ilkelerine uymazken postmodern dönemin rastlantı/anti-rasionalist anlayışına bütünüyle uygundur. Suvla Koyu'na beyaz bir bulutun inmesi, Alistair John Taylor'ın tam o sırada bu bulutun içinden geçerek Türk tarafına koşması, bir kurşunun beynine isabet etmek üzereyken yere düşmesi, Ali Osman'la buluşması, Meryem'le karşılaşması, kimlik değiştirmesi... ancak postmodern bir romanda karşımıza çıkabilecek folklorik/mitik unsurlardır. Bunlar okuyucuyu bir yandan tebessüm ettirirken, bir yandan da yazarın önceki sayfalarda Taylor'ın bir düşünsel ve inançsal değişime doğru ilerlediğini gösteren olay parçaları sayesinde düşündürmektedir.

Meryem, babasından öğrendiği yöntemle onu sünnet ettikten sonra adını aşağıda gösterildiği şekilde değiştirir. Onunla evlenir ve ömrünün sonuna kadar ona tutkuyla bağlı kalır.

Romanın olay örgüsünde en dikkat çekici olay parçası, kuşkusuz Alistair John Taylor'ın kendi iradesiyle kimliğini değiştirmesidir. Bu değiştirme, dilini, dinini ve vatanını da içine alacak kadar geniş bir kişilik alanını kapsar.

Alistair John Taylor'ın Alican Çavuş kimliğine dönüşmesi:

3. ÇOK KÜLTÜRLÜLÜĞE YER VERMEK

Romanın kahramanlarından biri olan Alistair John Taylor'ın Hristiyan'ken Müslüman olması, Ali Osman adını alması, Meryem'le evlenmesi, içinde farklı din ve kültürlerle barışık olduğunu gösterir. Yine Viki, dedesinin bu değişimini ve Beyaz Hala'nın kendi öz halası olduğunu hiçbir kuşkuya yer vermeyecek şekilde öğrendikten, dolayısıyla dedesinin sırrını çözdükten sonra da onlar hakkındaki duygularını hiç değiştirmeden aynen devam ettirmesi, onun da farklı kültürlerle açık bir roman kahramanı olarak karşımıza çıkmasını sağlamıştır.

"Elinde buram buram ev peyniri kokan gözlemelerle sağa sola yalpalayarak oturma odasına giren Beyaz Hala son derece dingin, keyifli ve güzel görünüyordu. Evet, güzel görünüyordu.

Her sabah güneş doğarken uyanan bu yaşlı kadın, yaz kış demeden soğuk suyla aptest alıyor, yanından hiç ayırmadığı tespihiyle üzerine Sultanahmet Camii'nin bir resmi dokunmuş kırmızı seccadesine oturarak namaz kılıyordu. Müslüman Türklerin kendilerine yabancı bir dil olan Arapçadan dualar okuduklarını ve yaşlanınca oturarak namaz kılabildiklerini ondan öğrenmişti Viki. Namaz bittikten sonra dudaklarına bulaşan duaları hiç konuşmadan etrafına iyilikler saçmak için üflediğini, üflenmiş havanın da pozitif bir enerjiyle dolup taşıdığına onun yanında bizzat tanık olmuştu. Onun, büyük halasının, Beyaz Hala'nın yanında.

'Aman Tanrım, o benim büyük halam!' diye içi titredi Viki'nin."

Viki'nin, dedesinin çok farklı bir din ve kültür çevresine girmiş olmasını anlayışla karşılaması, Beyaz Hala'sına sevgi ve saygı göstermeye devam etmesi, postmodernizmin çoğulculuk ve bir arada yaşama özelliğinin romandaki bir başka yansımasıdır.

4. METİNLER ARASILIĞA YER VERMEK

Metinler arasılık, postmodern romanın baskın özelliklerinden biridir. Romanımızın başındaki Küçük Anafartalar Köyü'nden Emine Nine'nin notu, (s. 9), Paul Valéry, Mehmet Âkif Ersoy, General Ian Hamilton, Albay Mustafa Kemal, Napoléon Bonaparte ve Fazıl Hüsnü Dağlarca'dan yapılan alıntılar (s. 11) ile metnin akışı içinde yeri geldikçe Alistair John Taylor ile Ali Osman'ın mektuplarına yer verilmesi, ona bir metinler arasılığa sahip olma özelliğini kazandırmıştır.

5. İRONİYE YER VERMEK

Modernist anlayışa göre gündelik işler, hatta hayatın bütünü bile akıl ve bilgiyle düzenlenebilir, denetim altına alınabilir. Postmodernist anlayışa göre ise bu hiçbir zaman mümkün değildir; hayat sanki bir "kaos"tur.

Romanda Ali Can Çavuş, kızı Beyaz'ın başarılı bir öğrenci olduğunu öğrenince, onu Edirne'deki Yatılı Kız Muallim Mektebi'ne götürüp okutmak ister. Karısı Meryem ise, "Kızlar okumaz, kızlar gelin olurlar." diyerek buna karşı çıkar. Babasının Beyaz'ı Edirne'ye götüreceği günün sabahı erkenden aptest alıp namaz kılan Meryem, beyaz kefen kumaşına sarılır ve kapının eşiğine yatar. Orada öylece bekler. Gün ağarır da kızını Edirne'ye öğretmen okuluna götürmek için kapıya gelen Gazi Alican Çavuş, karısını orada yatar bulur. O zaman Meryem, bütün Gelibolu Yarımadası'nın duyacağı bir çığlık atar:

"Bu kız bu evden ancak gelin olarak çıkacaktır. Yoksa kendimi öldürürüm!!!"

Anasının bu çığlığı üzerine Beyaz, öğretmen okuluna gidip okumaz; ama hayatta gelin de olmaz!

Viki, Yeni Zelanda'da aile bireyleri arasında dedesinin kayboluşuna dair hikâyesini dinleye dinleye büyümüş, onun sırrını çözmek maksadıyla Gelibolu'ya gelmiş, sonunda o sırrı çözmüştür; fakat bu onların hiç de bekledikleri bir çözüm değildir!

Bütün bu sonuçlar, Meryem ile Viki'nin ailesine hayatın birer ironisi, onlarla alaydır!..

Yazar, romanındaki ilginç olay örgüsünü dikkatlere sunarken ona bir ileti/mesaj da yüklemiştir. O ileti, savaşın insanın hem biyolojik, hem psikolojik yapısında meydana getirdiği yıkımdır. Buna

kısaca savaş karşıtlığı da diyebiliriz. Kahramanımız Alistair John Taylor'ı bu kadar köklü bir kimlik değişimine zorlayan sebeplerin başında kuşkusuz savaşın yıkıcılığı düşüncesi gelir. Yeni Zelandalı genç asker, olay örgüsü boyunca yaptığı konuşmalarda söz savaşa gelince kendisinin de içinde bulunduğu Çanakkale Savaşı'nı yorumlar. Ona göre Türkler burada;

1) Memleketlerini,

2) Hürriyetlerini korumak için savaşmaktadırlar. Bu sebeple haklı, haklı oldukları için de güçlüdürler.

İngilizler ise işgalci konumundadırlar. "İşgalci küstah olur, zalim olur, işgalci kibirlidir." Bütün işgalciler gibi onlar da haksız, haksız oldukları için de, teknik donanımlarına rağmen güçsüzdürler. Savaş, Türklerin yaptığı gibi ancak bu iki maksat için yapılabilir; bunların dışında bir maksat için yapılan her savaş, bir barbarlıktır. Postmodern bir kurguya ustaca yedirilmiş bu iletisiyle *Gelibolu*, yaşamaya aday bir romandır.

SONUÇ

Postmodernizm, yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren önce Amerika, sonra Avrupa ülkelerinde ortaya çıkmış bir düşünce hareketidir. Önceleri mimarlıkta görülen bu hareket, zamanla diğer güzel sanat dallarını da etkilemeye başlamıştır. Edebiyat da kuşkusuz onların arasındadır.

Postmodern dönemde tarih bilimine bakış değişmiştir. Bu değişme onun da bir anlatı, dolayısıyla bir kurgu olduğu yönündedir. Tarihin bir kurgu olarak görülmeye başlaması onu romana, romanı da tarihe yaklaştırmıştır. Bu anlayışın doğal bir devamı olarak postmodern dönemde pek çok tarihsel roman yazılmıştır. *Gelibolu* da onlardan biridir.

Gelibolu romanındaki postmodernizmin başlıca özelliklerini şöyle sıralayabiliriz:

- 1) Eserin kurgu olduğunu daha başında açıkça yazmak
- 2) Rastlantıya yer vermek
- 3) Çok kültürlülüğe yer vermek
- 4) Metinler arasılığına yer vermek
- 5) İroniye yer vermek

Bunlar, *Gelibolu* romanını, çağdaşı birçok postmodern romandan ayıran olumlu özellikleridir. Bu özellikleri sayesinde o, hem oyun- su/eğlendirici, hem de ustaca yedirilmiş/sindirilmiş iletişisiyle yaşa- maya aday bir metindir.

DİPNOTLAR

- 1 İsmail Tunalı, *Felsefenin Işığında Modern Resimden Avangard Resme*, Remzi Kitavevi, İstanbul, 2008, s. 207.
- 2 Bir örnek olmak üzere Yıldız Ecevit'in şu cümlesini gösterebiliriz: "... gerçek anlamda modernist/postmodernist açılımlar, Türk edebiyatında yetmişli yıllarda kendini göstermeye başlar." (Yıldız Ecevit, *Türk Romanında Postmodernist Açılımlar*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s. 85).
- 3 Oğuz Atay, *Tutunamayanlar*, 2 cilt, Sinan Yayınları, İstanbul, 1972. Roman, İletişim Yayınla- rınca 1984 yılından itibaren tek cilt hâlinde defalarca basılmıştır.
- 4 John Tosh, *Tarihin Peşinde*, (çev. Özden Arıkan), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1997, s. 30.
- 5 S. Dilek-Yalçın Çelik, *Yeni Tarihselcilik Kuramı ve Türk Edebiyatında Postmodern Tarih Roman- ları*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2005, s. 76.
- 6 Buket Uzuner, *Uzun Beyaz Bulut Gelibolu*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2001, 318 s.
- 7 Modern dönemdeki romanın olay örgüsünün özelliklerine dair araştırmalar yapılmıştır: Şerif Aktaş, *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1998, s. 47 - 77; Mehmet Tekin, *Roman Sanatı*, Ötügen Yayınları, İstanbul, 2001, s. 61-69.

KAYNAKÇA

- Aktaş, Şerif, *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1998.
- Aytaç, Gürsel, *Genel Edebiyat Bilimi*, Say Yayınları, İstanbul, 2003.
- Demir, Zekiye, *Modern ve Postmodern Feminizm*, İz Yayınları, İstanbul, 1997.
- Durgun, Fatih, "Modern Tarihçiliğin Doğuşu", *Kılavuz*, S. 47, 2007, s. 42-47.
- Ecevit, Yıldız, *Türk Romanında Postmodernist Açılımlar*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001.
- Moran, Berna, *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983.
- Öz, Burak, "Tarih Yazımının Bugünkü Durumu: Olgulu Bilim mi? Kurgulu Poatmodernizm mi?", *Kılavuz*, S. 47, Ankara, s. 32-41.
- Şaylan, Gencay, *Postmodernizm*, İmge Yayınları, Ankara, 2006.
- Uzuner, Buket, *Uzun Beyaz Bulut Gelibolu*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2001, 318 s.
- Tosh, John, *Tarihin Peşinde*, (çev. Özden Arıkan), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1997.
- Tunalı, İsmail, *Felsefenin Işığında Modern Resim, Modern Resimden Avangard Resme*, Remzi Kita- bevi, İstanbul, 2008.
- Tunç, Gökhan, "Müşahedât Postmodern Bir Roman mı?", *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, S. 24, 2008.